

для якого служать портрети, автопортрети, фотографії або за відсутності – творчі інтерпретації зовнішності розробниками), якому присвячена та чи інша монета, імені та років його життя.

Список використаних джерел:

1. Банкноти і монети України [Текст]: інформаційно-довідковий журнал. – К.: Національний банк України, 2014, № 18. – 88 с. – 500 екз.
2. Банкноти і монети України [Текст]: інформаційно-довідковий журнал. – К.: Національний банк України, 2015, № 19. – 64 с. – 500 екз.
3. Банкноти та монети: Пам'ятні монети [Електронний ресурс] // Національний банк України: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/currentmoney/cmcoin/list> (27.09.15). – Загл. з екрану.
4. Монети України, 1992–2013: Каталог. – 9-е вид., перероб. та допов. [Текст] / [авт. – упоряд. М. М. Загреба]. – К.: Логос, 2013. – 244 с.: іл. – (Б-ка журн. «Нумізматика і фалеристика»).

Наколонко І.М.

*аспірант кафедри культурології та медіа-комунікацій,
Харківська державна академія культури*

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК ПРОЦЕС СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ТА У ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ ХІ–ХІV СТОЛІТТЯ

Здоровий спосіб життя у його історико-культурному сенсі можна розглядати як осмислення народом своїх цільових завдань щодо підтримання тривалості і якості життя й створення відповідної стратегії виживання у конкретних умовах природного та соціально-економічного середовища. Це можна розглядати і як процес соціокультурної адаптації етносу до умов існування.

Уявлення про здоровий спосіб життя змінюються історично, відповідно до низки певних чинників, починаючи від прогресу медицини і закінчуючи станом духовної сфери суспільства. Як і будь-який історичний процес, динаміка здорового способу життя, як соціокультурного феномену, у його теорії та практиці характеризується плинністю в часі та спадкоємністю стадій.

Загальна реконструкція умов життя та навколишнього середовища людини часів Київської Русі та визначення провідних чинників, які зумовлювали загальну демографічну ситуацію того часу доводять, що Київська Русь була суспільством людей молодого віку [4, с. 199]. Продуктивність господарства, де використовувалося рало, була низькою, що приводило до надмірного фізичного навантаження [1, с. 248; 7]. Помітною була травматична загроза, пов'язана із тією чи іншою залученістю до охоти, бортництва або військової справи [4, с. 198-199].

Обмежена тривалість життя у комбінації із високими трудовими навантаженнями та військовою загрозою робили привабливою стратегію

виживання, спрямовану на: запобігання праці – що підтверджується негативною оцінкою праці у тогочасних писемних джерелах [3, с. 33]; споживання калорійних продуктів із метою накопичення «страхової» живої; культивування образу «здорової» людини, як людини фізично сильної та такої, що має велику вагу тіла.

Щодо інфекційних захворювань, які були здатні викликати епідемії та становити загрозу життю, то у час існування Київської держави письмові джерела фіксують порівняно невелику кількість великих епідемічних епізодів. Епідемії XI–XIII ст. є порівняно рідкими та не викликали надмірного занепокоєння у сучасників-літописців. На Заході Європи ситуація зазнає різких змін у середині XIV ст. у зв'язку із першим і наступними сполохами так званої «Чорної смерті» – серії епідемій чуми. У зв'язку із чим цікавим є порівняльне дослідження епідемічної ситуації у Київській Русі та країнах Європи XI–XIV ст. та визначення впливу епідемії чуми на світосприйняття українського народу та розвиток його культури.

«Чорна смерть» XIV ст. залишила глибокий слід у культурі, масовій свідомості та ментальності європейців. Навіть у теперішній час, після сьомих століть, цю подію за ступенем катастрофічності сучасні історики порівнюють із 1-ю та 2-ю світовими війнами [6, с. 533]. Зазначимо декілька характеристик, важливих для розуміння суспільного та культурного значення цього явища.

Смертність від «великих» інфекційних захворювань не залежала від доступності та калорійності харчування й умов життя у цілому. За висловом Дж. Бокаччо «Скільки сильних чоловіків, гарних жінок, чарівних юнаків, яких навіть Гален, Гіппократ і Ескулап визнали б абсолютно здоровими, вранці снідали з рідними, товаришами і друзями, а ввечері вечеряли зі своїми предками на тому світі!» [4, с. 18]. Верхи й низи суспільства однаковою мірою страждали від «великих» епідемій. Зведені статистичні дані вказують, що вищі верстви англійського суспільства лише у XVIII ст. отримали перевагу у тривалості життя над нижчими [1, с. 84-85; 4, с. 18].

Обвальне розповсюдження епідемії, повторюваність її хвиль, та викликані нею надзвичайні демографічні втрати, пов'язують із соціально-економічними умовами епохи Пізнього Середньовіччя. А саме, із демографічним зростанням IX–XII ст. та збільшенням щільності населення, викликаними цим процесом збільшенням обсягів торгівлі та щільності торгівельних маршрутів, й першою урбанізацією у цілому.

Зазначена специфіка «великих» епідемій обумовила багатогранний та неоднозначний їх вплив на культуру країн Західної Європи. Виникають та закріплюються у культурі та мистецтві такі феномени як «чумний дзвін», образ лікаря у специфічному «чумному» вбранні, процесії флагелантів, і, звичайно, символ епохи – «Danse macabre», «Танець смерті».

«Танець смерті» був відображенням фаталістичної тенденції у суспільному усвідомленні епідемій. Його змістом є символічний образ Смерті у образі скелету, яка веде за собою у танці представників різних верств населення – від пап та монархів до низів суспільства [7]. Рівність перед смертю, «тотальний» характер

удару епідемії по представниках усіх верств, віків, статей незалежно від їх моральної поведінки, роду занять, етнічної належності породжував фаталізм та дезорієнтування, зневіру у земному житті, його вищий цілі та цінності. За висловом Джованні Бокаччо «ореол, який осявав закони божі і людські, померкнув» [4, с. 14]. Украй низька тривалість життя, невибірковість чуми щодо своїх жертв, здавалося, робила безглуздими спроби щодо вироблення стратегій здорового способу життя. Першою реакцією суспільства на соціально-культурний шок епідемії було прагнення «брати від миттєвого життя усе», чому, власне, є свідомством сам твір Бокаччо. Епоха «Чорної смерті» сформувала специфічну картину страхів у соціальній психології європейських народів.

Епідемії «Чорної смерті» дали поштовх розвитку раціоналістичної тенденції у культурі Західної Європи. Від скептицизму щодо здатності докторів та дієвості ліків та лікування відбувається швидкий перехід до вироблення нових медичних методик й наукового вивчення хвороби. Незабаром, європейські лікарі вже ставлять себе вище за античних попередників, авторитет яких ще нещодавно перед цим здавався недосяжним [5, с. 707-710].

Хоча це і не є предметом даного дослідження, слід зазначити, що у сучасних соціальних та гуманітарних науках порівняно мало уваги приділено впливові обох хвиль епідемії чуми – VI–VII ст. та XIV–XVII ст. – на європейський культурний процес. Переважно, вплив «Чорної смерті» на суспільний розвиток розглядається лише із економічної точки зору.

Територія південних земель Київської Русі у 1350–1353 рр. теж зазнала удару «Чорної смерті», але її довгостроковий вплив на культуру й світосприйняття українського народу виявився незрівнянно меншим. Що не може не викликати певного подиву, адже за існуючими свідченнями, наприклад, епідемія на сусідніх територіях Золотої Орди та Криму набула величезних масштабів [2, с. 28-29]. За часів Київської Русі не вдалося виявити мотивів, аналогічних сприйняттю «Чорної смерті» у західноєвропейській культурі, як у суспільній свідомості, так і у літературних пам'ятках та фольклорі, які належать часу, що розглядається – літописах, героїчному епосі, казках.

У якості пояснення цього феномену можуть бути висунуті три вірогідні гіпотези, які не суперечать одна іншій. По-перше, політичні події XIV–XV ст., пов'язані із татаро-монгольським нашествям й литовськими завоюваннями, та тенденція занепаду земель Півдня Київської держави, що тривала, могли виявитися більш вагомими для суспільної свідомості, ніж епідемія. Отже, відображення у культурній традиції отримали саме вони, тоді як специфічні культурні практики, пов'язані із епідемією чуми не набули розвитку.

По-друге, масштаб епідемії на землях Південно-Західних князівств міг бути меншим через меншу, порівняно із Заходом Європейського континенту, щільність населення, торгівельних маршрутів та менший рівень урбанізації.

По-третє, досягнений за станом на XIV ст. рівень суспільного та культурного розвитку Південно-Руських земель був недостатнім для суспільного осмислення катастрофи та вироблення стійкої культурно-

історичної традиції. Київська держава у XIII–XIV ст. була більш подібною до варварських королівств пізньоримської епохи, ніж до країн переднового часу.

Список використаних джерел:

1. Восточные славяне. Антропология и этническая история / Ин-т этнологии и антропологии РАН, Ин-т археологии РАН, Ин-т общ. генетики РАН; Под ред. академика РАН, д. и. н., проф. Т. Н. Алексеевой. – 2-е изд., доп. – М.: Науч. мир, 2002. – 341 с.
2. Єльніков М. В. Резиденція беклярбека Мамаєва і місто Орду (до 60-річчя дослідження Кучугурського городища) / М. В. Єльніков // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. № XXXVI. – С. 28-32.
3. Романов Б. А. Люди и нравы Древней Руси / Б. А. Романов – М.: Ломоносовъ, 2013. – 218, [1] с.
4. Рохлин Д. Г. Болезни древних людей (кости людей различных эпох – нормальные и патологически измененные) / Д. Г. Рохлин – Ленинград: Наука, 1965. – 303 с.
5. Getz F. M. Black Death and the Silver Lining: Meaning, Continuity, and Revolutionary Change in Histories of Medieval Plague / F. M. Getz // Journal of the History of Biology. – 1991. – Т. 24, № 2 (Summer, 1991). – С. 265-289.
6. Lerner R. E. The Black Death and Western European Eschatological Mentalities / R. E. Lerner // The American Historical Review. – 1981. – Т. 86, № 3 (Jun., 1981). – С. 533-552.
7. Mackenbach J. P. Dances of death, occupational mortality statistics, and social critique / J. P. Mackenbach // The BMJ. – 1996. – Т. 313, (21-28 December 1996). – С. 1587-1591.

Понікаровська Н.А.

*аспірант кафедри культурології і медіа-комунікацій,
Науковий керівник: Панков Г.Д.
доктор філософських наук,
професор кафедри культурології і медіа-комунікацій,
Харківська державна академія культури*

ЛЕГЕНДА «ТРИ СЕСТРИ» В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ БАТЬКІВСЬКОГО ПРОКЛЯТТЯ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Постійний технічний прогрес, створення нових міжкультурних комунікаційних каналів, що у XXI столітті досягають воістину планетарних масштабів, прискорюють процес культурної глобалізації, який, попри всі його позитивні сторони, несе в собі загрозу існуванню і функціонуванню національних культур: «Мова йде про тенденцію формування глобалізованих «однорідних» засобів масової інформації, мистецтва, поп-культури» [4, с. 273]. З метою багатоаспектного вивчення української культури і її окремих елементів, таких як традиції, звичаї, обряди, в даних умовах особливої актуальності набуває збирання і дослідження національного фольклору.

Термін «легенда» походить від латинського слова *legenda*, і перекладається як «те, що можна прочитати». Пройшовши довгий шлях від оповідання про життя святих мучеників, даний жанр переходить до усної народної традиції, де отримує